

Nr 227.

Av herr **Lindhagen**, om samverkan mellan staten och städerna i dispositionen av statens jord.

Den svenska staten plägar på många sätt bruka sin makt till att pålägga enskilda förpliktelser men själv ej följa dem för egen räkning. Dessutom tillägnar sig staten med sin lagstiftning trots sin bredare rygg åtskilliga företrädesrättigheter framför de enskilda i prekära förhållanden.

I huvudstaden exempelvis fastställer staten således byggnadsbestämmelser för kommunen och de enskilda men efterlever mången gång icke desamma, när staten bygger själv. Ett färskt exempel är det nya ämbetsverket vid Hantverkargatan i Stockholm. I allmänhet anser staten dylika författningar ej gälla för staten.

Ett annat utslag av denna statens överträdelser av sina egna lagar är, att staten vid fastställande av stadsplaner åtminstone för huvudstaden undantager statens egen mark, såvida ej stadsplanen avser att bereda staten inkomst genom tomtförsäljningar. Sålunda äro exempelvis Kungsträdgården och Humlegården icke inlagda i stadsplanerna utan av staten undantagna under benämningen kronans tomtmark.

På senare tider har ingen regering förekommit, som betraktat jordfrågan såsom sin egen fråga. Den har undånskjutits eller utnyttjats som nödmynt i den politiska byteshandeln.

Såsom jag tillät mig framhålla såsom ålderspresident i första kammaren vid denna riksdags öppnande, är även obekantskapen med städernas jordfråga äventyrlig. En hemlös trångbodd befolkning i hyreskaserner kräver omtanke. De oavlåtligt stigande fastighetsvärdena i huvudstaden med växande levnads-kostnader såsom följe betunga hela landets lönestater och dess övriga ekonomiska liv. De tiotusen årliga invandrarna till huvudstaden påkalla bostads-anskaffning. Det vill till medverkan av riket för bostads- och trafikproblemens omvälvning och ett socialt utnyttjande av statens jord även i städerna.

Vid den sista fastighetsuppgörelsen mellan kronan och huvudstaden fordrades av kronans representanter att uppgörelsen skulle omfatta alla tvister. Nu se vi, att så icke alls blivit förhållandet. Redan då undantogs frågan om de stora parkområdena omkring Uggleviken och nu undandrar sig staten fortfarande att medge sin skyldighet att konfirmera åt huvudstaden dess gamla hävdvunna centralparker. En sådan underlåtenhet lär icke förekomma i andra länder. Där inser man, att huvudstadens innevånare också äro en del av landets innevånare, och att statens jord är till för att på de olika platserna skapa de nödiga förutsättningarna för en sund och vacker bebyggelse.

Hjärtat av huvudstaden är strömmarna och deras omgivning. Den svenska

statsmakten har som sagt ej ens för dessa delar av staden velat lägga en tillräcklig social synpunkt på förfogandet över stadens mark. Även Skeppsholmen och Kastellholmen var det en tid fråga om att bebygga med hyreskaserner för att ur marken få ut det största möjliga bidraget till härordningen. Attentatet uppsköts tillsvidare på grund av beslutet att lägga flottans huvudstation till Stockholm.

En utbredd folkmening inom huvudstaden är vidare, att ett bemödande måste ifrån statens sida göra sig gällande för att åstadkomma med det snaraste förtroendefulla och insiktsfulla förhandlingar mellan statens fastighetskommission och utsedda representanter för Stockholms stad. Det kan väl icke anses tillfredsställande, att regeringen fortfarande ställer sig utanför huvudstadens sunda utveckling och berättigade krav samt fortfarande låter statens tomtspekulation utan hänsyn vara den huvudsakligt ledande principen för statens fastighetspolitik. Mig synes välbetänkt, att de tre kommissionärernas uppdrag omgärdas och begränsas med rimliga instruktioner, vilka tillkommit efter regeringens eget ställningstagande till vad sakens natur och en landsfaderlig omtanke kräver.

Vad som ligger bakom denna hänvändelse, belyses närmare av ett otvunget samtal i Vecko-Journalen mellan statens kommissionär V. Rydén och under-tecknad (se *bil. A och B*). För en del av mina principiella erinringar kunde plats ej beredas i tidningen.

Det hemställes alltså,

att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t förorda:

1) att byggnadsbestämmelserna för rikets städer även efterföljas vid statens egna byggen;

2) att riket bör medverka för ett socialt utnyttjande av statens jord även i städerna samt göra gällande en sådan hänsyn även i vederbörande stadsplaner; samt

3) att till främjande av ett fruktbart samarbete mellan staten och huvudstaden i den grundläggande jordfrågan statens fastighetskommissions befogenheter omgärdas med rimliga instruktioner, övervägda och utfärdade av regeringen efter eget ställningstagande till vad sakens natur och en landsfaderlig omtanke kräver.

Stockholm den 31 januari 1930.

Carl Lindhagen.

Bil. A.

Intervju med riksdagsman V. Rydén.

(Vecko-Journalen nr 4 år 1930).

Det drar åter ihop sig till krig — inte med ryssen, nej, mellan svenska staten och Stockholms stad! Fienden är kronans fastighetskommission och slagfältet — Kungsträdgården och Riddarholmen! Det är inte underligt om man gnuggar sig litet i ögonen och funderar, varför det behöver vara på det viset. Varför skall moder Svea inte kunna göra upp sina affärer i samförstånd med sina barn? Ha de inte gemensamma intressen att bevaka, staten och landets huvudstad?

Nå, men först och främst — vad gäller då knivkastningen den här gången? Statens och Stockholms stads trassliga tomtproblem. Kronans fastighetskommission och med denna generalkrigskommissarie Värner Rydén vill fridlysa Riddarholmen från åtminstone en del lasttrafik och hamnbråte, tillkämpa staten full äganderätt på Riddarholmen och — uppföra en monumental byggnad på Kungsträdgårdens tomt närmast Hamngatan. Bygga i Kungsträdgården — inser inte Värner Rydén, vilken opinionsstorm detta projekt väcker i varje rätttroende stockholmares hjärta? Har man inte redan ropat på riksskandal och vandalisering, barbarer och utsocknes inkräktare?

»Ack jo», svarar generalkrigskommissarien lugnt, »visst har man ropat på skandal, riksskandal till på köpet, men det biter inte på mig. Därtill har jag för lång träning i att stå i skottlinjen . . . Nej, låt oss i stället titta litet på problemet huvudstaden — ur *allmän* synvinkel! Stockholm är som bekant den skönaste stad man gärna kan tänka sig och dess befolkning lika skön som god. Det är därför klart att den är särskilt ömskinnad, när det gäller att rucka på något av dess s. k. skönhetsvärden. Låt oss då se, hur staden själv handhar dessa värden!

På den historiskt minnesvärda Riddarholmen, som av vår herre skapats som ett ur vattnet uppdykande skär, har man byggt upp en kaj och inrättat en hamnrörelse bl. a. för kanalångarna, vilket föranlett att Riddarholmens strand blivit belamrad med de fulaste åbåken till varuskjul, som över huvud taget torde kunna uppsökas i någon svensk stad. Men stockholmarna finna dem tydligen sköna.

Följaktligen — när det gäller att i en stor uppgörelse mellan kronan och Stockholms stad söka åstadkomma en rationell uppdelning av de tränga utrymmen, som stå till buds för bebyggelsen av stadens centrala delar, är det inte underligt om en del av dess press upphäver ett ramaskri, så fort det blir tal om att dessa skjul borde flyttas bort. I stället skulle holmen tas i anspråk för de ändamål, som ligger närmast till med hänsyn till hittillsvarande bruk och historia, nämligen att bereda en trivsamt och lugn plats för en del av våra gamla ärevärdiga ämbetsverk, av vilka nästan alla äro för trångbodda och alla skulle må väl av större koncentration de olika verken emellan. Om hamntrafiken en gång flyttade till naturliga områden, skulle stränderna kunna bilda en härlig park, där barn kunde leka utan att behöva inandas bensinångor och gatudamm och utan fara att bli ihjälkörda av bilar. Naturligtvis bleve detta en förskräcklig vandalisering av områden, där nu de berömda skjulen få bilda så vackra pendanger till Stadshuset på andra sidan fjärden.

Så ha vi Kungsträdgården, sedan gammalt tillrättalagd för Stockholms befolkning att där ha en plats för promenerande och lekande barn — utan annan omkostnad för huvudstadens befolkning än underhållandet av en ganska enkel plantering, som upptar större delen av markutrymmet. Åt Hamngatan slutar

den med en trottoar och fonden för hela denna plantering består av några banala hus, vars skiftande byggnadsstil och olika höjd åstadkomma en sällsynt ful och hackig silhuett.

När nu den framstående skaparen av Nordiska muséet med flera monumentalbyggnader byggnadsrådet professor I. G. Clason jämte åtskilliga andra för huvudstadens skönhet känsliga personer av samma inriktning föreslagit att i Kungsträdgården skall resas en verkligt vacker och ståtlig byggnad, så är det lika naturligt, att stockholmarna upphäva ett skri. Ty stockholmarna älska naturligtvis skjulen och det fula byggnadsmassiv, som nu bildar Kungsträdgårdens fond. Det gäller alltså att skria i högan sky över alla dessa attentat!

Men för att övergå till allvar, så ligger saken till på följande sätt. Sedan några år pågå förhandlingar att reda upp tvistiga äganderättsförhållanden och träffa sådana överenskommelser mellan stat och stad, att var och en av dessa storheter kunna få möjligheter att utveckla sig på bästa sätt. Så träffades en uppgörelse 1928, enligt vilken Stockholms stad kom över hela det område på Kungsholmen, som behövdes för Hantverkargatans breddning och för att genomföra utbyggandet av Norr Mälarstrand. Vid detta tillfälle fick också staden rätt att förfoga över gamla Kronprinsens stall vid Tegelbacken för att ordna sina besvärliga trafikförhållanden. Uppgörelsens andra del innehöll, att Stockholm frånträdde några fastigheter och markremisor, så att staten nu kan resa sitt kanslihus vid Mynttorget. Vid samma tillfälle tillrättalades också de principer, vilka borde följas vid Ladugårdsgärdes framtida bebyggande. För närvarande underhandlas om ett stort antal liknande frågor, vari staten gör anspråk på att Stockholms stad skall avstå viss mark, som den har dispositionsrätt till, för att därigenom bereda utrymme bland annat för statens trångbodda ämbetsverk. Stockholms stad skulle i sin tur få nödig mark för de väsentligt vidgade kommunikationsleder, som staden behöver med hänsyn till sin fortskridande utveckling. I detta sammanhang må erinras om Hamngatans breddning till en stor genomfartsled i riktning öster och väster och om Katarina Bangatas utbyggande till en liknande trafikpulsåder på söder. Likaså att staden kräver ytterligare mark av staten för ett av Stockholms största industriella verk — gasverket. En liten parentes — ligger inte Stockholms gasverk på en ursprungligen vacker plats vid Värtans strand, men har någon från staden ropat på vandalisering därute? Nej, hela skönhetsproblemet ligger så till att det beror på till vems fördel skönheten är, om skönheten är i fara!

På vilket stadium befinner sig då frågan nu? Jo, hela det komplex av ärenden, som hör till detta ämne, är för närvarande under utredning. Självfallet måste olika alternativ dryftas, innan man kan ta ställning vare sig på vän- eller fiendesidan. Men det behövs bara att en av Stockholms myndigheter får att göra med en sådan preliminär utredning för att Stockholmspressen genast skall översvämmas av uppgifter, som äro fullständigt färgade och i många hänseenden lögnaktiga. Och så kommer gallsriket från alla skönandarna! Det är som att trycka på en knapp!

Hur jag själv tänkt mig saken? Jo, jag ser redan för min inre syn, hur vackert där skulle kunna bli i Kungsträdgården med en byggnad, som genom sin ädla arkitektur smälte ihop med en förskönad park och bildade en naturlig och harmonisk helhet. Så mycket bebyggelse blir det inte, då man inte tänkt sig byggnaden mer än ett par tiotal meter djup — alltså lagom för en ordinär, ekonomiskt bärig byggnad. Och vad den skulle användas till? Till stora vackra butiker mot Hamngatan och exempelvis en trevlig restaurang mot parksidan, någonting i stil med vad man får se mångenstädes i utlandet, där livet kunde pulsera glatt och otvunget. Det skulle ge rörelse åt den nu tämligen döda fyrkanten och människorna skulle få en trivsamt tillflyktsort. Tanken är inte min, det är åtskilliga, bl. a. ordföranden i Stockholms skönhetsråd, prof. Martin

Olsson, som oberoende av varandra fått den. Antagligen kunna också andra goda uppslag komma.

Om staten behöver inkomsten av tomtförsäljningen? Nej, inte gör den bankrutt annars, men jämför man stadens och statens affärer, blir utan tvivel staden den bäst lottade. Tänk er bara att Stockholms stad förfogar över omkring 40 % av hela landets inkomst! Varför skulle vi då låta de fem miljoner ligga, som tomten vid Hamngatan uppgives vara värd. Fastighetsaktiebolaget Huvudstaden betalade nyss 1,950 kr. kvadratmetern för tomten snett emot denna, varför skulle staten då icke kunna få ut pengar? Vi ha exempelvis vårt i lärar nedpackade etnografiska museum och åtskilligt annat, som är hemlöst. Det finns användning för pengarna både här och annorstädes.

Om det finns spekulanter? Ja, säkerligen åtskilliga som skulle vara redo att ta risken. Men naturligtvis bör inte staten släppa tomten vind för våg. Med försäljningen böra följa vissa bestämmelser, exempelvis att den inte får bebyggas utan byggnadsstyrelsens godkännande och att den inte får brukas annat än för i försäljningskontraktet fastställda ändamål.

Vad jag tror om möjligheten av att genomföra projektet i verkligheten? Ja, vi förhandla ju om den saken. En affär kommer aldrig till stånd, om inte båda parterna anse sig vinna på den. Någon affär, där bara Stockholms stad förtjänar och kronan ger efter, kommer inte till stånd nu för tiden. Det fördes i Stockholmspressen ett likadant oväsen, när Ladugårdsgärde—Kungsholmsavtalet planerades. Men ändå gick det till sist i lås. Och jag tror, att Stockholm nu är ganska belåtet med att så skedde. Stockholm har fått fria utvecklingsmöjligheter både för trafikleder, byggnader och hamn å Kungsholmen. Och kronan fick sin kanslifråga löst. I någon mån hängde väl den utgången på »vandalerne» i fastighetskommissionen.

Förresten — vantrivs Stockholm för mycket med kronan, så få vi väl ta och flytta riksstyrelse och riksdag och alla andra förhatliga statsinstitutioner till någon annan stad, där man är vänligare sinnad» — slutar den stridbare generalkrigskommissarien med skalken i ögat. »Men det hela reder sig nog, bara tidningarna fått gorma ut.»

Bil. B.

Intervju med borgmästaren C. Lindhagen.

(Vecko-Journalen nr 5 år 1930).

Vad säger då Stockholms borgmästare, vilken därtill råkar vara infödd stockholmare, om Värner Rydén's kryddade uttalanden i V.-J:s förra nummer, där den stridslystne generalkrigskommissarien under den talande rubriken Jag flyttar huvudstaden, utlägger den statliga fastighetskommissionens syn på problemet Stockholms stad och staten, speciellt med tanke på Kungsträdgårdens aktuella öde.

»Stockholmarna äro också innevånare i detta land», replikerar borgmästaren snabbt, »med landets jord skola alla landets innevånare gagnas och sålunda bör sociala synpunkter läggas även i städerna på utnyttjandet av statens mark. Rydén's inlaga påminner mig osökt om den gamla medeltida inskriften i Rid-darholmskyrkan, där bland svenska folkets sju dödssynder uppräknas även avundsjukan. Den ärade politikern rör sig på utmarkerna och går kring den heta gröten, som ligger just nu i den inre staden.

Ögonblickligen söker han betäckning bakom synpunkter, som skymta då och då i riksdagskorridorerna, och utbrister: 'Tänk er bara att Stockholm förfogar över omkring 40 % av hela landets inkomster. Varför skulle vi då låta de fem miljoner ligga, som tomten vid Hamngatan uppgives vara värd?' Vilket dyrbart kausalsammanhang! Pelaren i kyrkan har kanske ramlat efter sådan påfrestning. Det talas för övrigt inte om att Stockholm också betalar inemot hälften av all kronoskatt i landet. Detta är väl i all rimlighets namn en vägande motprestation. Och vidare — om kommunalskatten också inte är så hög i Stockholm som mångestädes, så känns den minst lika tryckande som i mer beskattade kommuner, därför att hyrorna jämte därav följande fördyrade levnadsomkostnader äro så uppskruvade.

Stockholmarna vilja behålla Kungsträdgården — gärna utvidgad men under inga förhållanden minskad. Det ger större perspektiv och innebär större möjligheter. Det är ju också endast för vinningens skull, som en del av torget skulle säljas med äganderätt till privatpersoner. Här om någonsin borde väl det allmänna behålla sin mark. En vacker fasad i Kungsträdgårdens bakgrund kan ju diskuteras. Men varför då inte utan dröjsmål vinnlägga sig om, att husen i fonden, som nu stå i beredskap att byta ägare för rivning, komma att erhålla den efterträdda fondverkan.

Värner Rydén är ingen vän av skönandarna, säger han, och det kan man förstå bland annat som en naturlig följd av ett långvarigt medlemskap i statsutskottet. Men nu är i alla fall huvudstaden vacker och så vill också det övriga landet ha den, när dess innevånare komma hit. För att icke tala om alla utländska turister, som komma hit och sprida sitt guld över hela landet, inte minst därför att Mälardrottningen är så fager. Även de ovägbara värdena kunna bidra att fylla en portmonnä, herr Rydén!

För att nu inte behöva i sak inlåta sig på huvudsaken eller den inre stadens väldiga problem, som ropa på statens medverkan, har hr Rydén begivit sig ut till Stora Värtans gasverksanläggning och de yttersta kajerna åt väster på Riddarholmen. Ja, det finns verkligen en kajplats på Riddarholmen sedan gamla tider, vilken hr Rydén önskar vi skola förvandla till ett klipparti med planteringar. Det beklagas förebrående, att man på den minnesvärda Riddarholmen, 'av vår herre skapad som ett ur vattnet uppdykande skär' byggt en kaj och inrättat en hamnrörelse. Jag tror att, om staten ägde denna kaj, skulle icke ens fastighetskommissionen beklaga sig över denna oundvikliga användning av skäret. Det är en för de båda stadsdelarna central hamnplats och om de varuskjul, som finnas där, äro de fulaste åbäken som finnas i någon svensk stad, ja, den saken vågar jag inte yttra mig om. Men denna stadsdels tid kommer väl då det halvsekelgamla problemet om centraltrafikens ordnande någon gång blivit definitivt löst.

Nåväl, om jag nu vill säga något ofördelaktigt om ledamöterna i statens fastighetskommission, så är det inte för att förolämpa dem utan för att beklaga, att den döda staten tvingar dem att vara mindre vittseende. De ha fattat sitt uppdrag att tillgodose statens kallt merkantila intressen gent emot huvudstaden. Hur en stockholmare också kan vara med därom, är föremål för allmän förundran! Eller dikteras, som frågats, deras krav på de fem miljonerna av avundsjuka? Icke från statens sida, ty staten är en juridisk personlighet, som saknar själ och därför inte kan bli avundsjuk. Utan från de verkliga och själfulla människors sida, som representera staten. Visserligen äro även de tämligen oskyldiga som ett nyfött barn. Alla äro vi inlemmade i någon juridisk personlighet och dess själlöshet demoraliserar oss därför. Jag vet ingenting så utmärkt sagt som Ciceros yttrande: 'Senatorerna äro förträffliga människor, men senaten är ett odjur!'

Emellertid tycka vi stockholmare, att det är orimligt att dessa statens kom-

missionärer av egen maktfullkomlighet sätta sig ned och diskutera, hur mycket pengar man skulle kunna få ut ur exempelvis Kungsträdgården och Humlegården. De lära icke ha någon fullmakt. Kommunen har hittills oftast samarbetat på bästa sätt med statens ämbetsverk för ordnandet av inbördes fastighetsaffärer. Dessa underhandlingar bli nu titt och tätt avbrutna av att generaldirektörer och andra bli nedkallade till kommissionen och få besked om att 'de där sakerna få de inte befatta sig med utan det där är det bara *vi* som ska sköta!' Vi stockholmare fordra, att regeringen landsfaderligt ville ge kommissionen en bestämd instruktion — som lär saknas — för vad denna kommission bör få tillåta sig. Land skall med lag byggas och icke med något som lätt kan urarta till skräckvälde!

Nå, det hotas nu skämtsamt med att om Stockholms stad vantrivs med 'kronan', så skall '*vi*' — stackars avsatta krona! — flytta huvudstaden till någon annan stad. Ja, man kan aldrig veta. Så har nyligen skett i Ryssland och Kina. Men saken är nog den, att om statenagnar staden, så finns det ingen stad i riket, som i gengäld tillskyndar staten så många förmåner som dess huvudstad. Staten — eller åtminstone statsråden, vilket är det viktigaste härvidlag — komma nog aldrig att vilja flytta från gamla Stockholm och allra minst från dess lockande agremanger.»
